

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

S Z E M L E

AGRÁRKÉRDÉSEK A GAZDASÁG ÉS GAZDASÁG- IRÁNYÍTÁS FEJLESZTÉSÉNEK TUDOMÁNYOS KÉRDÉSEI C. KONFERENCIÁN

Az MTA Közgazdaságtudományi Intézete tavaly ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját. Ebből az alkalomból 1974. december 10–12. között a Magyar Tudományos Akadémián ünnepi ülésszakot tartottak, ahol a gazdaság és a gazdaságirányítás fejlesztésének tudományos kérdéseit vitatták meg.

Nyers Rezsőnek, az intézet igazgatójának megnyitó beszéde után a külföldi résztvevők köszöntötték a jubiláló intézetet. Ezután Friss István akadémikus, az intézet tudományos tanácsadója ismertette az intézet 20 éves munkáját. A konferencia tudományos háttérét, témaválasztását indokolva elmondotta, hogy az intézetben 40 téma többé-kevésbé különálló kutatása folyik, s erről nagyon nehéz egy szűk körű konferencia keretei között képet adni. „Olyan tematikát kerestünk” — hangsúlyozta — „ami egyben összeköti munkánkat a más hazai kutatóhelyeken és valamennyire a többi szocialista országban folyó közgazdaságtudományi kutatómunkával.”

Igy alakult ki a konferencia 3 szekciójának témaköre: gazdaságpolitika, gazdasági mechanizmus és agrár-ipari kérdések. Az intézetben kezdettől fogva folynak a gazdaságpolitikát meg-
alapozó kutatások, így az első témakör szinte magától kínálkozott. A gaz-

dasági mechanizmus néhány fontosabb kérdésének vizsgálata szintén visszanyúlik az intézet első éveire — mondta Friss István — s az 1968. január 1-én bevezetett gazdaságirányítási reform előkészítésében az intézet számos munkatársa részt vett. A mezőgazdaság iparosodása, a másik két témához viszonyítva, a viszonylag újabb keletű kutatások közé tartozik, bár a mezőgazdaság problémáinak (jövedelemelosztás, jövedelmelvezőség, távlati tervezés stb.) vizsgálata régóta jelentős helyet foglal el az intézeti kutatásokban.

A Közgazdasági Szemle ez évi első számában részletes beszámoló jelent meg a konferencia munkájáról, a beküldött előadásokról. Ezért e helyütt csupán a harmadik szekció munkáját ismertetjük. A szekcióra beérkezett 23 előadást a résztvevők három témakör köré csoportosítva vitatták meg. E témakörök:

- a) A mezőgazdaság iparosodását szükségessé tevő gazdasági és társadalmi tényezők szerepe;
- b) Az iparosodó mezőgazdaság gazdasági és szervezeti beilleszkedése a szocialista népgazdaságba;
- c) A mezőgazdaság iparosodása és a termelési viszonyok alakulása.

A MEZŐGAZDASÁG ÉS A NÉPGAZDASÁG TÖBBI ÁGA KÖZÖTTI KAPCSOLAT

A beküldött előadások mindegyikének ismertetésére nincs lehetőségünk, ezért a vitatott kérdések köré csoportosítottuk összefoglalónkat.

Az agrár-ipari komplexum fogalmával és tartalmával, szerkezetével és a népgazdaságban betöltött szerepével szinte minden előadás és hozzászólás foglalkozott. Az agrár-ipari komplexum — lényegét tekintve — a mi élelmiszer-gazdaság fogalmunknak felel meg egyes szocialista országok szakirodalmában. A résztvevők

ből adódó követelményt jelöli meg az iparosítás indokaként.

A vita résztvevői közül néhányan arra is rámutattak, hogy a szocialista országokban az iparosodás korábban megy végbe, mint az iparilag fejlett tőkésországokban. Ennek okát *Komló László* a történeti fejlődés különbségében látja. A szocialista országokban a mezőgazdasági munkaerő mobilabb, az elvándorlás korábban indul meg, mint azokban az országokban, ahol a földtulajdon erősebben köti a munkaerőt. A nagyüzemek léte is hozzájárul ahhoz, hogy a szocialista országokban a termelőerők fejlődésének korábbi szakaszán szükségessé válik az iparosítás. Ez azonban nem csupán „kényszerhelyzet”, hanem egyúttal páratlan lehetőség a termelőerők további fejlődése szempontjából.

Gönczi Iván felhívta a figyelmet arra a hibás szemléletre, amely az iparosítást, az iparszerű koncepciót csupán műszaki-technológiai szempontból minősíti. Még egy hibás szemlélettel kell megküzdenni, amely szerint a hozamok és a termelőmunka termelékenységének emelkedése elegendő az új iparszerű termelési rendszerek megítéléséhez. *Benet Iván, Fekete Ferenc, Gönczi Iván és Vági Ferenc* előadásaikban és a vita során is hangsúlyozták, hogy az iparszerű termelési rendszerek hatékonyságának megítéléséhez a munka társadalmi hatékonyságát, tehát az élő munka termelékenysége mellett, a holt munka hatékonyságát is figyelembe kell venni.

Eltérés mutatkozott az iparosodás kívánatos ütemével kapcsolatos feltevések között, ami szorosan összefügg az iparosodás hatásainak megítélésével. Az élő munka holt munkával való felváltása — mutat rá Gönczi Iván — csak akkor javítja a hatékonyságot, ha a helyettesített élő munka költségénél olcsóbb a belépő technika. E feltétel teljesülése pedig függ az árrendszertől, és a mezőgazdaságban

felhasznált ipari eredetű termelőeszközök előállításának hatékonyságától. Ez utóbbi — a történeti fejlődés fentebb vázolt sajátosságánál fogva — a szocialista országok többségében még nem biztosított, ezért az iparosítást körültekintően kell végrehajtani.

Azokban az ágazatokban, ahol ennek a feltételei megvannak, célszerű új termelési rendszereket szervezni, ahol a termelési tényezők optimális összehangolása biztosítja a ráfordítások és hozamok viszonyának kedvező alakulását. Ezzel kapcsolatban *Janina Janicz* és *Tadeus Sivék* (Lengyelország) javasolta a fokozatosság elvének az iparszerű termelési rendszerekre való alkalmazását.

G. I. Smeljov (Szovjetunió), *Herman Wirsig* és még több résztvevő rámutatott a nemzetközi együttműködés fontosságára, az iparszerű termelési rendszerek technikai bázisának KGST-keretekben szervezett kialakítására. A szocialista országok együttműködése az egyik feltétele az iparosítás gyors és hatékony megvalósításának.

A MEZŐGAZDASÁG IPAROSODÁSA ÉS A TERMELESI VISZONYOK ALAKULÁSA

„A mezőgazdaság iparosodása és a termelési viszonyok alakulása” volt a harmadik témakör, amelyből két kérdéses csoportot szeretnénk kiemelni: — a mezőgazdaság iparosodási folyamatának hatása a termelési viszonyok tartalmának és formájának változására;

és az ezzel szoros kapcsolatban levő másik problémakomplexum:

— a háztáji gazdaságok helye szerepe a megváltozott körülmények között.

A tulajdonviszonyok és tulajdonformák változási tendenciái

Beküldött előadásában több résztvevő is foglalkozott a tulajdonviszonyok és tulajdonformák változási tendenciáival, mai jellegzetességeivel.

A szerzők álláspontja azonban nem volt egységes, és a vitában is csak közeledtek egymáshoz a különböző nézetek.

Csizmadia Ernőné megállapította, hogy: „A kooperáció, a gazdálkodó egységek (szövetkezeti, illetve a két szektor) közötti közös vagyon kialakításával és gyarapításával, a szocialista tulajdonviszonyok fejlődését is kedvezően befolyásolja. Az eredményként létrehozott közös tulajdon már túllépi a korábbi kereteket, átfogóbb jellegű annál, mint ami szövetkezeti (csoport-) tulajdonként már létezik társadalmunkban. Ez több szövetkezeti kollektíva és állami vállalat közös tulajdona, vagyis állami és szövetkezeti közös tulajdon, ami egybefogja a két elkülönült tulajdonformát és a ráépülő szocialista viszonyokat. A két szocialista tulajdonforma egymáshoz való közeledésének olyan, az élet által kialakított, jövőbementató útja ez, amelyen fokozatosan előrehaladva a társadalom számára maximálisan kihasználhatóvá válnak az állami vállalatok és a szövetkezetek gazdálkodásában rejlő előnyök.”

A vegyes (állami-szövetkezeti) tulajdon jelentőségéről másként vélekedik *Gyenes Antal*, aki a következőket írta: „... sokan ezektől várják az új tulajdoni-termelési viszonyok létrejöttét.” Szerinte „nem szabad a vegyes vállalatok jelentőségét eltúlozni a tulajdoni-termelési viszonyok továbbfejlődése szempontjából.” Hozzászólásában még kifejtette, hogy a közös vállalatok jelentőségét ő sem tagadja, mivel a gyakorlati élet az, ami megköveteli, hogy a két szocialista tulajdonforma közeledjen egymáshoz, és éppen az agrár-ipari egyesülések mutatják meg a közeledés lehetőségeit. Ugyancsak a leírt előadás anyagában állapítja meg *Gyenes Antal*: „jelenleg még a termelési viszonyok legkülönbözőbb elemei élnek egymás mellett a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben,

s ezt a helyzetet egyik napról a másikra nem is tudjuk felszámolni.”

A termelőszövetkezetekben funkcionáló különféle tulajdon típusokkal Ferenc is kiemelten foglalkozott. Hozzászólásában, amelyben felvázolta a népgazdasági és a termelőszövetkezeti szint közötti közgazdaságtani összefüggéseket, bekapcsolva az állami vállalatok jellemzőit is. Rámutatott, hogy az állami és a szövetkezeti tulajdon egyidejű és összekapcsolódó működés nem újkeletű a mezőgazdasági termelőszövetkezeti szektorban. Utalt arra is, hogy a legalapvetőbb mezőgazdasági termelőeszköz, a föld elvileg bármelyféle tulajdonformában is jelen lehet a termelőszövetkezeti gazdálkodásban.

Nagy Lajos véleménye a termelői rendszerek tulajdonformákat és gazdálkodási formákat megváltoztató hatásától a következőkben foglalható össze: „A közös vállalatok és egyszerű társaságok a tagvállalatok tulajdonformája szerint lehetnek a) állami gazdaságok (állami vállalatok) és termelőszövetkezetek, b) csak termelőszövetkezetek.” Az állami-szövetkezeti vegyes tulajdon jellemzője a szerző fogalmazásában: „ez nem egyszerűen az állami és szövetkezeti tulajdonnak, hanem különbözik mind a formától, ezért új szocialista tulajdonforma — pl. a közös vállalatokban — a két tulajdonforma elveszti sajátosságait és közeledik egymáshoz.” A vállalkozói döntések két fajta jellegű elemre jut arra a lényeges következtetésre, hogy „a vegyes jellegű inkább a tulajdon kezdeti forrásaira, s nem a tulajdon későbbi funkcionálására vonatkozik. A vegyes tulajdon inkább átmeneti forma az ösztönpénzi tulajdonhoz.”

Zsuffu Ervin több más lényegi kérdés mellett a társadalmi viszonyok mai helyzetével és a termelőerők fejlődésével által kiváltott változásaival is foglalkozott hozzászólásában.

A közös dotta, ho egységes jelleg új elveit te nek adoti szerinti e ben a vá alapján t A vita donforma jának n a követ ösztönpé amely r tulajdon

A háztáji

A mez tek sajt gazdasá előadás ban. Úg szerek újratern funkciój változás Gyen tek elvi történe elkészít kiterjed zésére

„A h van:

a) E a tag háztáji ságot v sági tu tási s kis ré riülnek dasági

b) táji g ló, a állatá ságok ben r

A közös vállalatokról szólva elmondta, hogy ma még nem megoldott egységes irányításuk, éppen a vegyes jelleg újszerűsége miatt. Az elosztás elveit tekintve pedig azon véleményének adott hangot, hogy a tevékenység szerinti elosztás helyesebb lenne ezekben a vállalatokban, mint a tulajdon alapján történő részesedés.

A vita központi kérdésére, a tulajdonformák előre látható fejlődési útjának megrajzolására Zsuffa Ervin a következőképpen válaszolt: „Az öszzépi tulajdonforma elérése a cél, amely nem azonosítható egyik mai tulajdonformával sem.”

A háztáji gazdaságokról

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek sajátos intézményéről, a háztáji gazdaságról is sok szó esett a beküldött előadásokban és a vita hozzászólásaiban. Úgy tűnik, hogy a termelési rendszerek megjelenése a mezőgazdasági újratermelésben, a háztáji gazdaság funkciójának megítélésében is gyökeres változást fog eredményezni.

Gyenes Antal a termelőszövetkezetek elvi és gyakorlati kérdéseinek rövid történeti áttekintését adta az előre elkészített írásos beszámolóban, amely kiterjedt a háztáji gazdaságok elemzésére is:

„A háztáji gazdaságnak több típusa van:

a) Háztartási gazdaság, amely csak a tag szükségletére termel. Az eredeti háztáji gazdasági modell ilyen gazdaságot vett számításba: a háztáji gazdaság tulajdonosai főképp saját háztartási szükségleteikre termelnek, csak kis részben és nem rendszeresen kerülnek piacra bizonyos, a háztáji gazdaságban megtermelt termékek.

b) Hagyományos árutermelő háztáji gazdaság. Nemi kert, illetve szőlő, a saját szükségletet meghaladó állatállomány jellemzi a háztáji gazdaságoknak ezt a típusát. Ebben az esetben már jelentős, tervezett árufel-

legek jelentkeznek, amelyek részben a magánpiacon, de legtöbb esetben a szervezett piacon értékesülnek.

c) Specializált árutermelő gazdaság (szőlő-bor, hízómarha, baromfi, virág stb. a specializálás iránya). Ebben az esetben — a még viszonylag magas, közös gazdálkodásból származó jövedelem esetén is — a rendkívüli hozzáértéssel vezetett háztáji gazdálkodás adja a jövedelem túlnyomó részét.

Mindenki egyetértett Gyenes Antalnak azzal a megállapításával, hogy „jelenleg a magyar mezőgazdaságban a b) típusú háztáji gazdálkodás az uralkodó.”

A közeljövő várható tendenciáit a termelési rendszerek eddigi tapasztalatai alapján így vázolja: „Már néhány közös gazdaság nem ad ki háztáji földterületet, hanem a várható termésnek megfelelően pénzben váltja meg a háztáji területet. (Tudnunk kell, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjai a háztáji területen főként kukoricát termelnek a háztáji állatállomány számára. De a kukorica-termelés teljes komplex gépesítése és az általánossá váló vegyszeres gyomirtás felé haladunk, lassan anakronisztikussá válik a háztáji kukorica-föld. Ami tehát a háztáji gazdaságból elsőnek fog visszaszorulni, az a háztáji kukorica-föld.)”

Ettől némileg eltér a Csizmadia Ernőné által felállított alternatíva, ő ugyanis ezt írja a háztáji gazdaságokról: „Összességében nő a szövetkezetekben dolgozók jövedelmében a közösben végzett munka utáni részesedés, valamint a közösből származó és egyéb társadalmi juttatások aránya, csökken a földjáradék és a háztájiból származó jövedelem jelentősége. A hagyományos háztáji gazdaság szerepében és funkciójában is fokozatos átalakulás megy végbe. Egy részük szorosabban kötődik a közös gazdasághoz, annak háztáji üzemágává válik. Más részük pedig ugyanolyan ház körüli kertész-

kedéssé és állattartássá alakul át, amilyen a munkás-alkalmazotti és értelmiségi családok egy jelentős részénél is megtalálható. Ezzel együtt a háztáji szerepe és jelentősége nemcsak a gazdálkodásban, de szövetkezeti parasztságunk tudatában is fokozatosan csökken."

Fekete Ferenc már idézett hozzászólásában ugyancsak érintette a szövetkezeti tagok háztáji gazdaságainak problémakörét:

— A munkatermelékenységről szólva elmondta, hogy egyidejűleg kell növelni a közös és háztáji gazdaságba fektetett munka hatékonyságát, de a szocialista jelleg erősítéséhez gyorsabban kell növelni a közös gazdaságban felhasznált munka társadalmi termelékenységét.

— Az arányosság és a tervszerű fejlődés követelménye a termelészövetkezetekben Fekete Ferenc szerint: „Nemcsak a közös nagygazdaságon belül kell egyensúlynak lennie, hanem egyensúly szükséges a közös nagygazdaság és a háztáji gazdaságok együttése, sőt még a szövetkezeti tagok háztartásainak »ökonómiája« között is."

Nagy érdeklődéssel hallgatták a résztvevők Smeljev hozzászólását, aki a háztáji gazdaságok szovjet mezőgazdaságban elfoglalt helyéről és a fejlődés lépcsőfokairól beszélt.

A szovjet mezőgazdasági össztermelésben 27%, a növénytermelésben 19%, az állattenyésztésben 35% a háztáji gazdaságok részesedése.

Smeljev a háztáji gazdaságok fejlődésének a következő három fázisát különböztette meg.

Első szakasz:

— kiegészítő szerepet tölt be az ipar nyersanyag- és a lakosság élelmiszer-ellátásában,

— alapvető szerepe van a mező-

gazdasági lakosság jövedelmében munkaerő-újratermelésében.

Második szakasz:

— alapvető szerepe a kolhoztagok élelmiszer-ellátásában még megmarad

— másodlagossá válik a jövedelemkiegészítő szerep,

— döntő jelentősége van egyes katonai körzetekben (pl. mezőgazdasági nyugdíjasok) a jövedelemszerzésben.

Harmadik (elhalási) szakasz:

— kiegészítő szerepe lesz a mezőgazdasági lakosság élelmiszer-ellátásában is,

— a termelés abszolúte is csökken

E szakaszok ismertetése után Smeljev megállapította, hogy jelenleg a Szovjetunió háztáji gazdaságai nagyrészt a második fejlődési szakasz szintjén állnak.

Sokat segíthet a háztáji gazdaságokról vallott vélemények összehangolásában a hozzászólás befejező részében:

„Annak ellenére, hogy a háztáji az egyéni tulajdon sajátosságaira épül, egyesíti a népgazdasági, a kollektív és az egyéni érdekeket;

— eleget tesz népgazdasági érdekeknek, mivel részt vesz az élelmiszer-ellátásban és megtermeli a társadalmi tiszta jövedelem egy részét;

— része a közös gazdaság bővített újratermelésének és

— élelmiszert, valamint jövedelmet nyújt a tagnak."

Csendes Béla a konferencia záróülésén röviden összefoglalta a III. szekció munkáját. Elmondta, hogy viszonylag kevés szó esett a mezőgazdaság iparosodását szükségessé tevő tényezőkről, az iparosodás társadalmi-gazdasági kérdéseiről viszont élénk vita alakult ki. Az iparosodás ütemének megítélésében eltérő álláspontok hangzottak el, s ezzel kapcsolatban hangsúlyozta az iparosítás és a gazdaság-irányítás szoros kapcsolatát. A népgazdaság rendelkezésére álló eszközök korlátozott volta miatt az iparosítás

irányát é
tervben l
megfelelő
szabályoz
lalkozott
az iparosc

SZA

NYILA

A NÉ

(Kossuth)

Nyil
ságunk
rendsze
lódását
ritkozik
tok egy
menőer
legfont
helyzet
negatív
s hozzá
küszöb
lépés
a köm
XI. k
haszn
gazdas
közgaz
ratos
tartha
A t
Az els
kedés

irányát és mértékét a népgazdasági tervben kell meghatározni, s ennek megfelelően kell alakítani a gazdasági szabályozókat. Több hozzászóló foglalkozott a termelési viszonyoknak az iparosodás által kiváltott változásai-

val. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a társadalmi viszonyok elemzése még kezdetinek, hiányosnak tekinthető, az összefüggések feltárása további kutatómunkát igényel.

Sebestyén Lukácsné—Sebők Emília

SZAKIRODALOM

NYILAS ANDRÁS:

A NÉPGAZDASÁG FEJLŐDÉSE 1968—1974 KÖZÖTT

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974 81 o.)

Nyilas András könyve népgazdaságunknak az új gazdaságirányítási rendszer bevezetése óta elért fejlődését elemzi. A szerző nem szorítkozik csupán a statisztikai adatok egyszerű elemzésére, ezen túlmenően reális kritikával mutatja be a legfontosabb népgazdasági ágazatok helyzetét, magyarázatot ad bizonyos negatív jelenségek okaira, előidézőire, s hozzáértéssel körvonalazza a hibák kiküszöbölésének lehetőségeit, a továbblépés útjait is. Különösen aláhúzza a könyv aktualitását az, hogy — a XI. kongresszusra készülve — olyan hasznos és fontos ismereteket ad népgazdaságunk helyzetéről, amelyek a közgazdasági kérdésekben kevésbé járatos olvasók körében is érdeklődésre tarthatnak számot.

A tanulmány két fő részre tagolódik. Az első részben — A gazdasági növekedés áttekintése címmel — a szerző

arról ad számot, hogy 1968—1974 között milyen ütemben nőtt a nemzeti termelés, és e fejlődés mennyire volt hatékony.

A gazdasági növekedés tényezői és hatékonysága című fejezetben arra keres a szerző választ, hogy 1968 és 1974 között a gazdasági növekedés mennyiben vezethető vissza a foglalkoztatottság, valamint az állóeszköz-ellátottság szintjének növekedésére, és mennyiben a munka- és az állóeszközök hatékonyságának fokozódására. Míg 1968—1970 között viszonylag jelentősen nőtt a foglalkoztatottsági szint, addig 1970 után nagyon mérsékeltten emelkedett, szinte stagnáló ütemet mutatott. Végeredményben a gazdasági növekedés fő forrása a termelékenység emelkedése volt. Az állóeszközök értékére és kihasználására jellemző, hogy 1968 óta növekedett az állóeszköz-állomány, de ez nem párosult a befektetések jobb kihasználásával. A népgazdaság szerkezete — az egyes ágazatok fejlődése címszó alatt, a szerző a népgazdaság szerkezetét először a foglalkoztatottság struktúrájának változását jelző mutatószámokkal jellemzi, majd részletezi az egyes népgazdasági ágak fejlődésének főbb vonásait. Különösen értékesnek tartjuk a tanulmánynak azt a részét, ahol Nyilas András az ipar, az építőipar, a mezőgazdaság, a szállítás és hírközlés, a belkereskedelem, valamint a külkereskedelem szerepét elemzi.